

HAVAINTOJA KAHDEN ITÄSUOMALAISEN LAPSEN MORFOLOGISISTA POIKKEAMISTA: UUDISJOHDOKSET

JOHDANTO

Virittäjän kahdessa edellisessä numerossa olen raportoinut havaintojani Pohjois-Karjalassa asuvan lapsen nominin- ja verbintaivutuksesta (Riionheimo 2002a, 2002b), ja nyt ulotan aiheen käsittelyn uudisjohdoksiin.¹ Aineisto on peräisin tyttäreni Alinalta, mutta mukana on myös joitakin hänen pikkuveljensä Matiaksen muodosteita. Alina on syntynyt 5.3.1995 ja Matias 4.3.1997, ja molemmat ovat kasvaneet Pohjois-Karjalassa Kontiolahden kunnassa. Alina oli kotihoidossa 3;5-vuotiaaksi ja Matias 1;5-vuotiaaksi asti, minkä jälkeen he siirtyivät perhepäivähoitoon. Kotona he ovat kuulleet äidiltä itäsuomalaisuuksia sisältävää puhekieltä ja isältä ja ukilta Pohjois-Karjalan murretta; lähiympäristö hoitopaikkaa myöten on ollut selvästi murteellinen. Yleiskieleen lapset ovat tutustuneet heille luettujen kirjojen välityksellä. Kielemekhityksen varhaisvaiheissa itämurteen tausta näkyi molemmilla lapsilla selvästi, mutta myöhemmin Alinan puhekieli on kehittynyt yleiskielisempään suuntaan, kun taas Matiaksen puhe on pysynyt murteellisempana kuin Alinan.

Aineistoa olen koonnut lasten spontaanista puheesta päiväkirjamenetelmällä, ja muistiinpanoihin on kertynyt Alinalta (ikäväliltä 1;7–6;11) noin 2 100 ja Matiakselta (ikäväliltä 1;4–4;7) noin 2 000 lyhyehköä ilmausta (lisäksi hajapaimintoja myöhemminkin). Keruu on ollut aukkoista ja keskittynyt pääasiassa morfologisiin erikoisuuksiin. Aineisto sisältääkin lähinnä sellaisia uudisjohdoksia, jotka poikkeavat selvästi aikuiskielestä, kun taas aikuiskielen produktiivisilla johtimilla muodostettuja sanoja en ole useinkaan tullut merkinneeksi muistiin.

Tässä kirjoituksessa käsittelem lasten käyttämiä uudisjohdoksia², joita olen poiminut Alinan aineistosta noin 240 ja Matiaksen aineistosta vajaat 30 (syystä tai toisesta Matiaksen uudisjohdosten määrä on muistiinpanoissa vähäinen). Muodosteita poimiessani olen ymmärtänyt johtamisen varsin laajasti (ks. esim. Koski 1982: 9–15, Häkkinen 1997: 101–124), niin että mukaan on valikoitunut paitsi suffiksaation avulla tehtyjä muodosteita myös takaperoisjohdon, reduplikaation ja kontaminaation kautta syntyneitä uudennoksia. Käsittelem ensin suffiksilla johdettuja uudissanoja: sub-

¹ Kiitän kaikkia niitä, jotka ovat esittäneet kommentteja tämän kirjoituksen aiempaan versioon.

² En esittele lasten luomia yhdyssanoja, sillä niistä on aineistossa niukasti esimerkkejä.

stantiivijohdoksia (deminutiivit, välineenimet ja teonnimet), adjektiivijohdoksia, verbijohdoksia (frekventatiivit, *ttA*-johdokset, supistumaverbit ja eräät muut johdos-tyypit) sekä adverbijohdoksia ja reduplikaatiopartikkeleita. Lopuksi käyn läpi muutamia esimerkkejä muilla tavoin muodostetuista uudisjohdoksista (takaperoisjohdoksia, analogisia muodosteita ja semanttisia siirtymiä).

PRODUKTIIVISET DEMINUTIIVIT

Deminutiivijohdoksilla ilmaistaan usein pienuuden lisäksi läheisyyttä ja hellyyden tunteita, ja deminutiivien muodostuksen onkin havaittu olevan yleistä hoivakielessä (suomen hoivasanastosta ks. Toivainen 1993: 30) ja tulevan usein produktiiviseksi jo lapsenkielen varhaisvaiheissa (Laalo 1998: 380, 2000). Omassa aineistossani Alina käytti eräitä deminutiivijohdoksia hyvinkin produktiivisesti. Varhaisimmat muistiin merkityt deminutiivit olivat *nenu*-johdoksia: 2;6 *pullanen*, *kuppinen*, 2;8 *hepanen* 'hevonen' (mahdollisesti sanojen *heppa* ja *hevonnen* kontaminaatio). Selvästi produktiiviseksi deminutiivien muodostus tuli vähän yli kolmivuotiaana. Tuolloin suosikkijohdin oli *-kka*, joka liittyi suoraan nominatiiviin (astevaihtelusanoina siis vahva-asteiseen vartaloon) ilman aikuiskielessä tavallista loppuvokaalin muuntelua (vrt. Vesikansa 1978: 52): 3;4 *teepaitakka*, *lintukka*, *lintukat*, *kolitpaitakka* 'collegepaita', *vilttikä*, *kaulakorukan*, *juuttukkaa* 'juustoa', *pihapittikän* '-pissin', *horttihoukat* 'shortsihousut', *puurokka*, *kypärämyttykkää* 'kypärämyssy'. Muutamassa

esimerkissä johdinta edelsi heikkoasteinen vartalo (3;4 *elevantikka*, *vaippateipikan*) tai pronominin vartalo (3;3 *minukan*). Hajanaisia esiintymiä tästä suffiksista kertyi myös myöhemmin (4;7 *Niiskuneidikän*, 4;9 *tussikan*), ja silloin johtimen edellä saattoi olla *u*-vokaali (4;11 *silmukat* 'sil-mät'). Muita varhaisia deminutiivisuffiksia olivat *-li* (jota yleensä edelsi *e*, esim. 3;4 *vaippeli*, *poninhänteli*, *kittampoikeli*) ja Alinan antamissa lempinimissä esiintynyt aines *-la* (3;4 *äiti kilttula*, *äiti kilttilä*).

VÄLINEENNIMIJOHDOKSET

Vaikka *in*-johtimella muodostetut sanat edustavat mutkikasta taivutustyyppiä, ne ovat kuitenkin tavallisia lapsenkielessä (ks. esim. Länsimäki 1987: 282–285, Lieko 1998: 553, 555), ja myös Alinalta ja Matiakselta on kirjattu useita välineennimijohdoksia (esim. Alina 3;0 *pyöritin* 'lentokoneen potkuri', 3;11 *punnimella* 'vaa'alla', Matias 2;4 *hiivomit* 'siivousvälineet')³. Kielenomaksumisen alkuvaiheissa uudisjohdokset usein yksinkertaistuivat (Alina 3;2 *nip-tutit* 'nipsuttimet' [hiuskoristeet], *puikotit* 'puikottimet' [jäätelöpuikon tikut]) samaan tapaan kuin monet muutkin *in*-nominatit (esim. Matias 2;10 *puhelilla* 'puhelimella', 3;3 *pakastissa* 'pakastimessa'; Alinan esimerkeistä ks. Riionheimo 2002a: 109–110).

Molemmilla lapsilla johdin ilmeni useimmiten asussa *tin* : *ttime*- (esim. Alina 4;1 *jumpattimet* 'käsipainot', Matias 3;1 *leivottimen* 'yleiskoneen'), jossa konsonanttiaineksen mallina lienevät olleet *ttA*-johtimisten verbien *in*-johdokset (vrt. Alina 3;0 *pyöritin* β *pyörittää*). Konsonantti-alkuisena *tin*-suffiksi on lapselle selkeäm-

³ *In*-nominatit olivat sekä Alinalta että Matiaksella produktiivinen taivutustyyppi, mitä osoittaa äänneyhdistelmään *in* päättyvien nominien taivuttaminen välineennimien tapaan: Alina 6;9 *Pahkimeen* 'Pahkiniin (sukunimi)', Matias 3;5 *Vänklinen* 'Franklinin'. Matiakselta on myös tallennettu tapaus, jossa hän on tulkinnut Meksikon pikajuna -laulussa käytetyt genetiivit *kojootin* ja *veturin in*-johdoksiksi (3;1 *entäs ne kojoottimet, ei kuv vetulimet?*).

pihahmoinen ja morfologisesti läpinäkyvämpi kuin aikuiskielen vokaalialkuinen *in-*johdin. *tin-*variantin avulla Alina muodosti myös denominaalisia välineenimiä ilman, että välivaiheena olisi ollut *ttA*-verbijohdosta, esimerkiksi 3;6 *suojustimet* 'suojukset', 5;2 *niütittimellä* 'nitojalla'. Samalla tavoin hän teki johdoksia sellaisista sanoista kuin *puikko* ja *tikku* (3;4 *tikutinta*, *puikotit* 'puikottimet', *puikotia* 'puikottimia'), jolloin leikissä käytetty esine (jäätelöpuikon tikku) sai selkeän välineluonteen.

TEONNIMIJOHDOKSET

Alina muodosti teonnimiä useilla eri johtimilla. Yleiskielen produktiivisimmista teonnimijohtimista (*-minen* ja *-Us*, ks. esim. Rintala 1983: 101–102) ei Alinan aineistossa ole juuri esimerkkejä (ainoa poikkeus on 6;11 *serpentiinaus* 'serpentiinillä koristelu'), vaan muistiin kirjatuiissa johdoksissa on käytetty vähemmän produktiivisina tai epäproduktiivisina pidettyjä johtimia *-O*, *-U*, *-ntA* ja *-UU*. Nämä johtimet ovat kuitenkin itämurteissa yleiskieltä produktiivisempia (esim. *ntA*-johtimen produktiivisuudesta ks. Räisänen 1994), ja lapset saattavat johtaa sanoja myös sellaisilla suffikseilla, jotka eivät aikuiskielessä ole produktiivisia (Lieko 1998: 560).

O-johtimen ensimmäiset esiintymät vaikuttavat analogiatapauksilta, joiden mallina ovat ilmaukset *olla tulossa* ja *olla menossa*: 3;7 *minä olen panossa tähän vetä⁴* 'panemassa', 3;10 *äiti oli laitossa siihen keittoa* 'laittamassa'. Aineistossa on kuitenkin myös useita esimerkkejä siitä, että *O*-johdin tuotti nimenomaan teonnimiä: 3;10

minä autan sinua noittel [kasvisten] *leikkos-**sa* 'leikkaamisessa', 5;3 *nyt on aika heittäön* 'heittäminen aika', 5;10 *autam minua kiinnippanossa*, 6;9 *sittem Matias saa pu-kea* 'itse' 'ulkovaatteensa' 'ilman auttoa' 'auttamista'. Morfologisesti nämä Alinan uudismuodosteet ovat sikäli aikuiskielen mukaisia, että kantasanana on *A-* tai *e-*var-taloinen verbi (vrt. Rintala 1983: 106). Ety-mologisesti samaa kantaa olevaa *U*-johdin-ta Alina käytti aikuiskielen mukaisesti *ele*-frekventatiivijohdoksissa (3;8 *minua mie-littää tämä leikkeily* 'miellyttää leikkaami-nen', 6;1 *tää aloittaa ensimmäisenä kulke-lun* 'kulkemisen'). Lisäksi käytössä olivat muutaman kerran myös murteelle ominai-set teonnimijohtimet *-ntA* (3;9 *Lilli tarvii nukuntaa* 'nukkumista', 5;9 *kymmenen lehten piilonta* 'piilotus', *miks me oltiin eilen tarkkuus...heitontaa* 'heittoa' [analoginen, mallina sana *tarkkuusammunta*]) ja *-UU* (5;5 *äiti autan nukkejen kantuussa* 'kantamisessa').

ADJEKTIIVIT

Adjektiiveja Alina muodosti enimmäkseen *inen*-johtimella, jonka on havaittu olevan yleinen muillakin lapsilla (ks. Lieko 1998: 557), ja Liekon mainitsemaan tapaan Alina käytti (*i*)*nen*-ainesta usein myös sellai-sissa adjektiiveissa, joihin se ei aikuiskie-lessä kuulu: 2;8 *märkänen* 'märkä', *mär-käten* 'märän', *virheinen*⁵ 'vihreä' (huom! *h*-alkuisessa konsonanttiyhtymässä meta-teesi), *puhaten* 'puhtaan', *puhatia* 'puhtai-ta'; 2,9 *puhaten*, 4;3 *pimeisinä* 'pimeinä', 5;9 *punavirheinen* 'punavihreä'. Varsinkin varhaisimpiin adjektiivijohdoksiin saattoi

⁴ Esitän tässä esimerkit siinä asussa, missä olen ne kirjoittanut muistiin. Olen pyrkinyt merkitsemään muistiin loppukahdennukset (glottaalikkusiilin heittomerkillä) ja loppu-*n:n* assimilaatiot. Osa puuttuvista tapauksista johtunee huolimattomuudesta kiireisessä muistiinmerkinnässä, mutta loppukahdennuksen esiintyminen myös vaihtelee lapsen puheessa (vrt. Lieko 1994: 423).

⁵ *nen*-johtimisilla värinimityksillä on myös selvä analogiamalli eli ne värinimitykset, jotka ovat aikuiskie-lessäkin *nen*-loppuisia (kuten *sininen*, *punainen*, *keltainen* ja *valkoinen*).

liittyä jonkin verran deminutiivista sävyä samalla tavoin kuin *nen*-loppuisiin substantiiveihin, sillä ne esiintyivät usein Alinan juttellessa vauvanukelleen. Johtimen pitämistä varianteista Alinalla olivat käytössä ainakin *-llinen* (2;11 *mielellittä kakkua* 'hyvää', 3;0 [suklaasta] *mielellittä*, 3;4 *haip-puallinen* 'saippuainen') ja *-nainen* (2;7 *tää ei ool loppunainen* 'ei ole lopussa'). Lisäksi yhdessä esimerkissä on käytössä superlatiivinen adjektiivinjohdin *-immainen* (Alina 5;2 *äiti ei kaulimmaista* [nappia kiinni] 'lähimpänä kaulaa olevaa').

Toinen melko yleinen adjektiivinjohdin molemmilla lapsilla oli *-kAs*, jonka avulla syntyi substantiivikannoista possessiivisia adjektiiveja (esim. Alina 3;7 *raitakkaan pajan* 'raidallisen paidan', 5;1 *narukkaat kengät* 'kengät joissa on narut', *jalkajarrukas pyörä* 'pyörä jossa on jalkajarru'). Matiakselta kirjaamani muoto 3;0 *päälykkäät houtut* 'päälyshousut' on johtosuhteeltaan epäselvempi (mahdollisesti kantasanana on yhdyssanan määriteosa *päällys*).

PRODUKTIIVINEN FREKVENTATIIVIDERIVAATIO

Alinan kielenkehityksessä frekventatiivijohdokset olivat iästä 2;4 lähtien niin yleisiä, että kiinnitin niihin huomiota jo aineistoa kerätessäni (muistiinpanoissa on *ele/ile*-johdoksia lähes 40, lisäksi muutamia muita frekventatiiveja). Alina on lähiympäristössään kuullut runsaasti malleja näille johdoksille, sillä frekventatiivijohdokset ovat oman kokemukseni mukaan hyvin yleisiä hellittelykielessä samoista syistä kuin nominien deminutiivijohdoksetkin (vrt. esim. Laalo 2000). Itämurteissa frekventatiivien käyttö on muutenkin yleistä (Suihkosen 1994: 68). Aineistoon kertyi lukuisia uudismuodosteita, mutta myös useita aikuiskielen mukaisia frekventatiiveja (esim. 2;6 *laittelen, hoittelen* 'soittelen',

paittelee 'paistelee', *kantelee, hilittelee* 'silittelee', *laulele, kantelemaan*). Alinan frekventatiivit olivat deverbaaleja yhtä mahdollista poikkeusta lukuun ottamatta (3;0 *polkuilla* 'ajaa polkupyörällä', joka voi kuitenkin kytkeytyä myös verbiin *polkea*).

Suihkosen (1994: 196, 222) mukaan *ele*-frekventatiivijohdin on A-vartalosisilla verbeillä yleinen mutta *e-*, *i-*, *o-* ja *U*-vartaloisilla verbeillä harvinainen. Alinan aineistossa *ele*-suffiksia (sekä satunnaisesti rinnakkaista *ile*-varianttia) on kuitenkin tasaisesti kaikissa vartalotyypeissä. A-vartalosisa esiintyi monenlaisia poikkeamia aikuiskielen muodoista. Joskus lapsi käytti *ele/ile*-suffiksia aikuiskielen yhdysjohtimen sijasta (esim. 2;4 *naurelee*, 2;9 *naureilla*) tai valitsi *ele*-suffiksin *ile*-variantin sijasta supistumaverbien johdoksissa (2;6 *korjelen* 'korjailen', *kiipellä* 'kiipeillä'). Aikuiskielestä Alina poikkesi myös silloin, kun hän liitti suffiksin sellaisiin verbeihin, joista ei yleensä aikuiskielessä tehdä frekventatiiveja (esim. 2;11 *löytelee*, 3;0 *kavhelee* [β *kasvaa*], *tietele*, *tiellä* [β *tietää*], 3;11 *yllellä* [β *yltää*]) tai käytti johdosta aikuiskielestä eroavassa merkityksessä (esim. 3;3 *ei haa* 'otella' 'ei saa ottaa'). Muutamissa tapauksissa Alinan *ele/ile*-johdokset sisälisivät lisäksi tyypistymän aikuiskielen pitämistä verbijohdoksista (esim. 2;7 *tarville* [β *tarvita*], 3;4 *kurkella* 'kurkistella') tai perustuivat aikuiskielestä poikkeavaan johdokseen (5;2 *kirennellä* 'kiristellä').

e-, *i-*, *o-* ja *U*-vartaloissa *ele/ile*-johdin oli Alinalla jokseenkin yhtä yleinen kuin A-vartaloissakin, ja nämä johdokset olivat järjestään aikuiskielen vastaisia, osa morfologisesti ja osa myös semanttisesti:

- 2;6 *mitä Ilona luulelee*
 2;6 *Ukku ei haan nuolella* 'Susku ei saa nuoleksia'
 2;7 *kala kulkelee*
 2;7 *minä menej juokkelemaan*
 2;7 *koira ittuilee Matim päälle* 'istuilee'

▷

- 2;7 *koira juokkelee* *ulkona* 'juoksentee'
 2;8 *Lilli yritti juokkella* 'juoksennella',
 2;9 *pitää kylpellä* (β kylpeä)
 2;9 *minä potkelen* 'potkiskelen'
 2;10 *minä yritän itep pannella* (β panna)
 2;10 *Mati leikkeilee* (β leikkiä)
 2;11 *Matiat yrittää tulella* (β tulla)
 3;0 *minä leikkeilen* (β leikkiä)
 3;0 *ei purella!* (β purra)
 3;0 *mitä Mati tekeilee* (β tehdä)
 3;1 *oppelen* 'opin/opettelen'
 3;2 *koirat ympäriintä juotkelee* 'juoksenteelevat'
 3;4 *entim pannelaan hattu päähän* (β panna)
 3;4 *tättä on kuva kum Mati itkelee ja naurelee* (β itkeä)
 3;4 *ne liikkuilevat* (β liikkuu)
 3;4 *näkkyy hylkäteleväv vettä* (β sylkäästä, ts. momentaaniverbin frekventatiivijohdos)
 3;8 *minä alan kylpellä* (β kylpeä).

Verbintaivutusta käsitelleessä kirjoitussessani (Riionheimo 2002b: 266–268) olen pohtinut Alinan runsaan frekventatiividerivaation syitä ja sitä mahdollisuutta, että frekventatiivien käyttö voisi olla enemmänkin preesenstaivutuksen ilmiö kuin uusien lekseemien luomista. Monet Alinan *ele*-frekventatiiveista ovat nimittäin kontekstinsa perusteella kontinuaatiivisuonteisia ja saattavat ilmaista parhaillaan tapahtuvaa tekemistä, eräänlaista progressiivista aspektia (ks. Riionheimo mts. 267). Aineisto on kuitenkin liian suppea ja hajanaisesti koottu, jotta sen perusteella voisi saada selvyttä siitä, onko kyseessä frekventatiivijohdoksen taivutusnomainen käyttö vai vain uuden johdostyyppin yliproduktiivisuus.

Edellä mainittujen johdinten lisäksi Alina käytti jonkin verran yhdysjohdimia, ainakin variantteja *-ntele*, *-skele* ja *-skentele*, joiden edellä vartalovokaali usein korvautui *e*:llä: 3;6 *Matias viskentelee niitä leluja*, *se vähäm minun kans leikentelee*; 2;10 *hyöväkkellään hyöväkkellään yttettä täällä* 'syödään' (mukailee laulua »lauleskellaan lauleskellaan yhdessä täällä»), 5;10

Nalle Puh aina tässä ikkunassa katseskelee; 5;8 *äiti minä tässä teeskentelen* [askartelua] 'teen'. Pari esimerkkiä on myös *tele*-aineuksen käytöstä: 3;11 *ensim minä piirättelen* kuvia, 4;7 *me jaatellaan nämä* [karamellit] 'jaetaan'.

Frekventatiivijohdoksia saattavat olla myös Matiakselta muistiin kirjatut erikoiset yksikön 1. persoonan preesensmuodot 2;6 *minä petellän* [kädet] (β *pestä*), *minä ajellan* (β *ajaa*), *minä hakellan* kaivinkoneen (β *hakea*), 2;7 *minä kuunellan* 'kuuntelen', *minä näytellän* tätä hänkyä 'näyttelen', *minä laulellan* 'laulelen'. Muodot ovat monitulkintaisia, sillä ne voivat olla *ele*-frekventatiivien 1. infinitiiviin perustuvia preesensmuotoja tai momentaanisella *AltA*-johtimella muodostettuja uudisanoja. Frekventatiivitulokintaan viittaa toisaalta vartalovokaalia korvaava *e*-vokaali, toisaalta se, ettei aineistossa ole yhtään selvää *AltA*-johdosta muissa taivutusmuodoissa.

MONIMUOTOISET TTA-JOHDOKSET

Frekventatiivien ohella Alinan suurin verbijohdosryhmä olivat *ttA*-johdokset (reilut 40 johdosta), jotka ovat kuitenkin jaettavissa useiksi erilaisiksi alaryhmiksi. Aineiston verbikantaiset johdokset ovat kaikki kausatiivisia: Alina 2;6 *äiti minä kaavutin* 'kaadoin', *äiti tulettaa Lillin jalan* 'paneen jalan tulemaan esiin [lahkeesta]', 2;8 *ei Lilliä kuivuteta* 'ei panna kuivumaan / anneta kuivua', 3;0 *minä olen täällä kuivutamatta* 'panemassa [nukenpyykinä] kuivumaan', 3;7 *minä kaavutin veen* 'kaadoin veden', 4;5 *kuoletas se!* 'tapa [kärpänen]', 4;7 *osutanko?* 'koetanko osua?', 6;1 *nyt sä kaadutit mut, nyt sinä osutit* minun kämmeneeni, 7;5 *sittem me mennään hohdattamaan sitä* [pimeässä hohtavaa lelua]; Matias 3;8 *mie enn oov vielä kastettanun*

niitä 'kastanut'⁶. Joskus on kuitenkin vaikea päätellä, perustuuko lapsenkielen johdos verbi- vai nominikantaan, sillä esimerkiksi verbi *ruokittaa* (Alina 2;5 *minä ruokital* Lilliä 'ruokin', 2;6 *Allu ruokittaa* Lillin 'ruokkii') voi olla johdos verbistä *ruokkia* tai substantiivista *ruoka*. Vastaavasti Alinalla usein toistunut verbi *loputtaa* voi olla verbi- tai substantiivikantainen (3;4 *elä loputa* 'älä syö kaikkea/loppuun', 3;5 *elä iti loputa* 'älä isi ota kaikkea [ruokaa]', 4;0 *elä loputat tätä* [videokasettia] *panep päälle*, 4;7 *eihän uutta* [kaakaojauhepakettia] *saah heti loputtaa* 'eihän' käyttää loppuun').

Substantiivikantaiset *ttA*-johdokset ovat heterogeenisempi ryhmä. Osa substantiivikantaisista johdoksista on instruktiivisia (3;1 *äiti on hokuttanu* 'sokeroinut' [β sokuri], 3;8 *teletapit om pölyttäneet* niitä [lattioita] 'tehneet pölyisiksi') tai instrumenttiivisia (2;6 *Allu harjoittaa* 'harjaa'; vrt. myös Matiaksen tekijännimijohdokseen 5;5 *vesisuksittajia* 'vesihiihtäjiä'). Joskus johdoksella on muodostettu substantiivista fyysis-psykkisiä verbejä (2;8 *ei minua unita* 'ei minua uneta/nukuta', 3;1 *minua ei hängytää* 'ei haluta mennä sänkyyn', 5;7 *minua hiettää* 'hiostaa', *minua ei hietää* 'yhtään kun ei oop paitaa päällä'). Useissa tapauksissa johtimeen ei näytä liittyvän kovin selvää merkitystä, vaan se vain auttaa tekemään nominista verbin hieman samaan tapaan kuin semanttisesti väljä supistumaverbijohdin (ks. Räisänen 1987): 2;6 *iti rokkaata minua* 'tanssita [rokin tahdissa]', 3;2 *elä aputa* 'älä auta', 3;8 *pitää ryhmiksen kelkoissa vuorottaa* 'vuorotella/odottaa vuoroaan', 4;3 *tule* 'äiti niin kasvitetaan näyttä ropiikin siemeniä (huom! voi olla myös sanojen kasvattaa ja kasvi kontaminaatio),

4;7 *em mä osaah hymyttää* 'hymyillä' (kun äiti oli pyytänyt Alinalta hymyä), 5;7, *äiti tuler reputtamaan* 'kantamaan reppuselässä, 5;1 *äiti älä melutas sitä radiota* 'älä soita niin kovaa'.

Alinan adjektiivikantaiset *ttA*-johdokset ovat selvästi faktiivisia, esimerkiksi 2;7 *minä mărătin* 'kastelin', 2;9 *minä mărătän tukan* 'kastelen', 3;11 *minä olen sev varmaam pitkittänyt* 'tehnyt pitemmäksi', 4;8 *elä kylmyytää* 'älä tee kylmäksi' (tässä *ttA*-johtimen edellä translatiivisuonteinen yaines), *kuka tän om mărăttänny* 'tehnyt mărăksi, kastellut', 7;5 *minä ontotan tän* [sämpylän] 'syön ontoksi'. Värinimityksiä käyttävässä johdospesueessa *sinittää*, *vihrettää* ja *violetittaa* kantasana voi olla joko adjektiivi tai samanasuinen värinimisubstantiivi (4;1 *tätä aurinkonallee pitää sinittää* kun se on sininen 'värittää siniseksi', *Muku-nallea piti vihrettää* 'värittää vihreäksi', *sitä piti violetittaa* 'värittää violetiksi'; kaikki ilmaukset tuotettu samassa yhteydessä värityskuvia väritettäessä).

Muutaman kerran Alina muodosti *ttA*-johdoksen myös adverbista, esimerkiksi sanoista *rikki* (2;8 *Lilli or rikittänyt rattaat* 'rikkonut') ja *kunnossa/kuntoon* (5;1 *kunnotas se* 'pane kuntoon'). Adverbikantainen saattaa olla myös verbi *mielittää* 'mielilyttää, haluta tehdä jtkn': 3;8 *minua mielittää tämä leikkeily* 'mielilyttää leikkaaminen', 5;0 *mielittäiskö Pilkun saava* 'iki-oma matto 'tekisikö mieli' (taustalla voi olla adverbi *mielellään*, mutta myös ilmaus *tehdä mieli*). Yhden tilannesidonnaisen johdoksen kantana on lähinnä interjektio, sillä kun vauvaveli jokelsi *äti äti*, 3;5-vuotias Alina tiuskaisi hänelle: *ei ätitetäk kuulep poika!*

⁶ Mahdollisesti myös Alinan sellaisilla passiivimuodoilla kuin 3;2 *puettiin* 'puettiin', 3;3 *maalatettiin* 'maalattiin', 3;6 *pelatettiin* 'pelattiin' on jokin yhteys kausatiivijohdoksiin.

⁷ Verbi *hiettää* 'hiostaa' voi olla myös murrepohjainen (prof. Marjatta Palander sähköpostitse syyskuussa 2002).

SUPISTUMAVERBIT

Aikuiskielessä supistumaverbit (ainakin AA-vartaloinen supistumaverbityyppi) ovat hyvin produktiivinen johdosryhmä, ja koska johtimella ei ole selvää ominaismerkitystä, sen pääasiallinen tehtävä on vain muodostaa nominista verbi (Räisänen 1987: 499). Alinan ja Matiaksen aineistossa uusia supistumaverbejä on kuitenkin vain vähän, vaikka supistumaverbien taivutustyyppi onkin ollut Alinalla sillä tavoin produktiivinen, että se on vetänyt puoleensa muiden taivutustyyppien verbejä (tarkemmin ks. Riionheimo 2002b). Vaikuttaa siltä, että Alina käytti yleisverbistimenä enemmänkin edellä käsiteltyä *ttA*-suffiksia.

Muutamia supistumaverbejä lapset ovat kuitenkin tuottaneet, esimerkiksi Alina 4;6 *mä heitän täm purkam pois kum mennään saunaamaan* 'saunomaan', 5;3 *em minä halual levota* 'levätä', 6;11 *serpentiinaan* 'koristelen serpentiineillä', 7;5 *Kille löylyää* 'ottaa löylyä/istuu löylyssä'; Matias 4;1 *miekij jojoon* 'leikin jojolla', *osaam miekij jojova* 'jojota'. Alinan muoto 2;7 *ei pututa* 'ei anneta pusua' saattaa olla supistumaverbin passiivi, mutta myös *pusuttaa*-johdoksen aktiivimuoto. Infinitiivissä *uimata* (2;10 *siellä ei voi uimata* 'uida') Matias on ilmeisesti käyttänyt kantasanana 3. infiniitiivin muodoista (*uimassa, uimaan* ym.) abstrahoitua »vartaloa» *uima* (vrt. Alinan nominatiiviin *uima* 'uimapaikka', ks. s. 440). Eräät Alinan supistumaverbeistä ovat ehkä enemmänkin taivutuksen yksinkertaistumia kuin varsinaisia uudismuodosteita (esim. 2;6 *minä tappaam Matia* 'taputan', 3;1 *Mati meinat aukaa* 'oven' Mati meinasi aukaista oven', *äiti on aukannu* 'avannut', vrt. Riionheimo 2002b: 262)⁸.

MUITA VERBIJOHDOKSIA

Momentaanijohtimista Alina käytti melko produktiivisesti *Aise*-suffiksia, johon hänellä oli runsaasti malleja itämurteisessa perhepiirissään (etenkin isän kielenkäytössä). Johdin ilmaantui hänen puheeseensa melko varhain, ja tuloksena oli useita uudismuodosteita: 2;5 *avatee*, 2;6 *minä tappaten kärpätii*, *äiti tappaitee*, *auto karkatee*, 2;7 *ei Mati haluan nappaitta*, 2;8 *nyt en kiutate*, 2;9 *minä kaavaten* 'kaadan', 2;10 *äiti teippate!*, 3;10 *kuka on avassut tuom peiton*. Merkitykseltään johdokset näyttävät osaksi momentaanisilta, osaksi yllättävästi progressiivisluonteisilta (ks. Riionheimo 2002b: 267 alav.).

Passiivis-refleksiiviset johdokset eivät ole aineistossa kovin yleisiä, mutta molemmilla lapsilla on kuitenkin muutamia *UtU*-johdoksia: Alina 2;7 *Lilli päällyttäytyy* 'päällystäytyy, ts. pukeutuu', *äiti valmittautui* 'laittautui valmiiksi', 6;3 *meidän täytyy majautua jonnekkii* 'majoittua'; Matias 3;10 *hei elä säleyvvy* 'älä säreydy, ts. älä mene rikki', 3;11 *se sälkeytyi* 'särkyi'. Alinalta olen kirjannut myös *U*-johdoksen (3;1 *minä hukellun* 'joudun sukelluksiin'), ja myös Matiaksen *järistyy*-muoto (4;0 *nuo kävelee että maa jälistyy* 'järisee') voi olla jonkinlainen *U*-johdos.

Translatiivisia johdoksia Alinan ja Matiaksen aineistossa on hieman enemmän. Alina käytti usein *ne*-johdinta ja muodosti sillä sekä adjektiivikantaisia (2;5 *minä märkänen* 'tulen märäksi', *minä kuumanen* 'minulle tulee kuuma', 4;8 *kyllä se kuivenee* 'kuivuu') että substantiivikantaisia johdoksia (4;1 *pimenee ja valonee* 'tulee valoisaksi', 6;5 *taivas näyttää pilvenvään* 'pilvistyvän'). Adjektiivikantaisia *stU*-johdoksia olen kirjannut molemmilta lap-

⁸ Hanna Lappalainen (suullinen tieto) on havainnut Vantaalla asuvan poikansa puheessa samanlaista yksinkertaistumista: 2;10 *minä tönään äitiä* 'tönäisen', *minä haluan tönätä* 'tönäistä'.

silta: Alina 3;1 *villahukat on tiukattunu* 'villasukat ovat tiukentuneet', 6;2 *hui minun käteni alkoi määristyä* 'kastua', Matias 3;0 *minä määkästyn* 'kastun, tulen määkäsi'.

Muutaman kerran esiintyi kontinuaatiivinen johdin *-i*. Alinan johdoksessa *pihdi-tään* (6;1 *otetaan nopeasti pihdit ja pihdi-tään*) johtimen merkitys vaikuttaa instruktiiviselta (huom! muoto on tulkittavissa myös supistumaverbin passiiviksi). Kahden *itse*-verbin taivutus näytti noudattavan Alinalla *i*-verbien paradigmaa, jolloin oli kyse enemmänkin taivutuksen yksinkertaistamisesta kuin uuden lekseimin luomisesta: Alina 3;1 *ei Mati häirii* 'Mati ei saa häiritä', *Mati elä tuuh häirimään* 'häiritsemään', 4;8 *vängim mut!* 'vangitse minut'. *Oida*-verbejäkin aineistossa on: Alina 6;x⁹ *ponnaroin* 'teen poninhännän', *ru-setoi* 'tee rusetti', 7;5 *kontaktimuovitoin* (vrt. myös teonnimijohdokseen 7;5 *kontaktimuovitointi*); Matias 4;4 *mie palasoin tämän* 'katkaisen palasiksi', 5;6 *tää haluaa alustoida* 'itsensä' mennä alustalle'.

HARVINAISET UUDISADVERBIT

Adverbijohdoksia aineistossani oli hyvin niukasti (Alinalla muutamia, Matiaksella ei lainkaan), ja myös Lieko (1998: 558) on havainnut, että uusia adverbeja syntyi hänen tutkimansa lapsen kieleen melko harvoin. Selviä uudisadverbeja ovat Alinan muodot *rikinään* (2;8 *lati on ihar rikkinään* 'lasi on ihan rikki') ja äänteelliseen muunteluun perustuva *sikillään sokillaan* (3;2 *pelit on ihan hikillään hokillaan* 'sikin sokin'). Adverbi *kiinnoissaan* (6;9 *tää*

katsoo kiinnoissaan) lienee kontaminaatio sanoista *kiinnostuneena* ja *innoissaan*, ja *uuvuksissa* (6;9 *yksi palikka on uuvuksissa* 'poissa') on luultavasti semanttinen siirtymä, joka perustuu *uupua*-verbin merkitykseen 'puuttua, olla poissa'. Muoto *eteä* puolestaan on melko selvä analogiatapaus, mallina adverbi *takaa* (5;1 *sinä jouut laitaat takaa nämä remmit, hoi, jossa ne laitaataan usein eteä* 'edestä'). Analogiaan saattaa perustua myös komparatiivinen adverbi *auemma* (7;4 *vähän auemma* 'enemmän auki'), mallina esimerkiksi murteenmukainen adverbi *likemmä*.

REDUPLIKATIIVISET VAHVISTUSPARTIKKELIT

Toisin kuin adverbimuodostus, reduplikaatiopartikkeleiden muodostaminen kehittyi Alinalla huomattavan produktiiviseksi¹⁰. Aikuiskielen vakiintuneiden adverbien mallin mukaan hän loi runsaasti uusia vahvikeadverbeja, jotka toistivat pääsanana äännejä (vrt. esim. Hakulinen 1979: 493). Pääsanat olivat aikuiskielen tapaan usein adjektiiveja tai adverbeja (3;8 *sapasamallaisia*, 3;10 *vapovapovalmiina*, 5;0 *mätimärät*, 5;1 *kupisen kuiva*, 5;2 *mätimärkä*, 6;2 *lipilikainen*, 3;10 *apoapoaamulla*, 6;8 *kiposen kiinni*, 7;5 *vipoviileellä* 'viileällä'). Aikuiskielestä poiketen Alina kuitenkin käytti vahvikeadverbeja myös muihin sanaluokkiin kuuluvien pääsanojen kanssa: aineistoon olen tallentanut pronominkantaisia (3;7 *ipe itselleni*, 4;3, 4;4 ja 4;6 *ipo itse*), numeraalikantaisia (3;10 *ypö yhen*) ja substantiivikantaisia muotoja (4;3 *käpikäissä*, 4;4 *ipi-ikävä*).

Aikuiskielessä on tarjolla monenlaisen

⁹ Näissä johdoksissa tarkka ikä on jäänyt kirjaamatta.

¹⁰ Tällaisesta sananmuodostuksesta ei ole ollut havaintoja lukemassani lapsenkielen tutkimuskirjallisuudessa, mutta Hanna Lappalainen (suullinen tieto) kertoo kuulleensa Vantaalla lasten käyttävän joskus sellaisia adjektiiveja, joihin on liitetty toisesta sanasta otettu kokonainen vahvikepartikkeli (esim. *putimusta*).

äänteelliseen muunteluun perustuva reduplikatiivisia aineksia, ja myös Alinan uudismuodosteissa näkyy äänteellistä variaatiota. Suurin osa edellä mainituista esimerkeistä noudattaa skeemaa, jossa aluksi kertautuvat pääsanan ensimmäisen tavun äänteet (konsonantti + vokaali tai pelkkä vokaali) ja sitten seuraa foneemi *p*. Vahvikkeen viimeinen vokaali kuitenkin vaihtelee ja voi olla *i*, *A*, *O* tai *e*, jolloin vahvikepartikkeleiden rakennetta voisi kuvata seuraavasti: (K)Vpi, (K)VpA, (K)VpO ja (K)Vpe (esim. *lipilikainen*, *sapasamanlainen*, *vapovalmiina*, *ipeitse*). Myös kolmitavuiset vahvikkeet sisältävä *p*-äänteen, vaikka vokaalisto varioi (*kupisen kuiva*, *kiposen kiinni*). Adjektiivin *märkä* vahvike *mäti* sen sijaan noudattaa skeemaa (K)Vti, mahdollisesti aikuiskielen *litimärkä*-adjektiivin mallin mukaan. Mielenkiintoista on myös vahvikeadverbin itsensä kahdentuminen kahdessa esimerkissä (*vapovapovalmiina*, *apoapoaamulla*).

TAKAPEROISJOHTOA

Edellä käsitellyissä johdosryhmissä lapset ovat luoneet uudismuodosteita enimmäkseen suffiksaation tietä, johtamalla kantasanan suffiksin avulla uuden sanan. Päinvastainen suunta on kuitenkin myös mahdollinen, joskin kielessä harvinaisempi: takaperoisjohdossa uudissana tehdään poistamalla kielessä jo olevasta sanasta suffiksiksi tulkittu osa (ks. esim. Räisänen 1983: 121–123, Häkkinen 1997: 107–108).

Alinalta olen kirjannut muutamia takaperoisesti muodostettuja sanoja, esimerkiksi substantiivin *leipo* (2;8 *Matilla on oma leipo*, merkitys epäselvä, ilmaus on syntynyt kontekstissa jossa puhuttiin leipomisesta) ja transitiiiviverbin *vettää* (7;6 *minä en haluv vettää muv veneitä* 'kastella, antaa kastua'), joka näyttäisi syntyneen intransitiivisesta *vettyä*-verbistä. Sana *uima* 'uima-

paikka' (6;2 *tässä on näitten* [pikkueläinten] *uima*) voi perustua siihen, että *uida*-verbin 3. infinitiivin illatiivin *uimaan* (joka esiintyi taajaan ilmauksessa *mennään uimaan*) on tulkittu substantiivin illatiivimuodoksi (vrt. edellä s. 438 Matiaksen verbi *uimata*). *Uima* on kuitenkin voinut syntyä takaperoisesti myös yhdyssanasta *uimapaikka* perusosan ellipsin kautta, samaan tapaan kuin *lempiruoasta* on tullut *lempi* (4;3 *tää on sun lempiä* 'lempiruokaasi'). — Lisäksi olen kirjannut Alinalta muistiin typistymän 4;6 hyvät *piurun tekejä* 'piirustuksen', jossa pitkä sana on katkaistu lyhyemmäksi muualta kuin morfeeminrajalta (typistymistä ks. esim. Häkkinen 1997: 108).

Takaperoisesti muodostettuja ovat myös lasten partikkeleista abstrahoidut »perusmuodot», joita usein taivutetaan kuin tavallista nominia (ks. esim. Laalo 1998: 379). Alinan luomia perusmuotoja olivat esimerkiksi aikaisemmassa kirjoituksessani mainitut sanat *sisä* ja *ulko* (3;2 *mikä tuo hitä on?*, 4;0 *ei tuolla olem mitään ulkoa*, *tuo on sisä*, ks. Riionheimo 2002a: 111). Matiakselta olen tallentanut vastaavanlaisen sanan *ylhä* (3;1 *minä kiipeen omaan ylhään* 'omalle puolelleni ylhäälle').

ANALOGISET MUODOSTEET

Lieko (1998: 561) on lapsen kielen uudissanoja käsittelevässä artikkelissaan pohtinut kysymystä siitä, ovatko lasten uudismuodosteet analogisia yksittäistapauksia vai perustuvatko ne säännönmukaiseen johtamiseen. Hän arvelee, että lapsi hyödyntää pitkälti analogiaprosesseja sananmuodotuksessaan ja että näiden prosessien vaihtelevat mallit johtavat uudissanonjen variaatioon. Sama tuntuu pätevän myös Alinalta ja Matiakselta keräämääni aineistoon, vaikkakin eräiden Alinan suosimien suffiksien runsas ja produktiivinen käyttö viittaa sääntömäisyyteen.

Edellä olen johdinryhmittäisessä tarkastelussani huomauttanut niistä johdoksista, joille on olemassa myös selvä yksittäinen malli aikuiskielessä ja jotka ovat todennäköisesti syntyneet analogian tuella tai kokonaan analogiaprosessin kautta. Lisäksi Alinan aineistossa on useita jokseenkin selviä pinta-analogiaan perustuvia johdoksen luonteisia uudissanoja¹¹: 3;7 *miltä se haistuu* 'haisee', 5;9 *millaiselta ne haistuu*, 6;2 *ihanantuoksuiselta haistuu* *tää voie* (vrt. *maistuu*); 3;8 *minua kuumaa*, 4;2 *minua kuumaa kauheesti* (vrt. *minua kylmää*); 4;3 *mitä me päivällä syyyään päiviäiseksi* 'päivälliseksi' (vrt. *aamiaiseksi*); 4;6 *lehmät vaam muukivat* (vrt. *määkivät*); 4;10 *minä tahton likaudem pois* 'likaisuuden' (vrt. *puhtauden*); 5;7 *tänään on ilompitäjäiset* (vrt. *läksiäiset, hautajaiset*).

SEMANTTINEN UDELLEENTULKINTA

Eräät Alinan aikuiskielestä poikkeavista sanoista viittaavat semanttiseen uudelleentulkintaan, jossa lapsi on arvaillut aikuiskielen johdosten merkityksiä kantasanan perusteella (samantapaisesta aikuiskielen sanojen käytöstä ovat raportoineet esim. Niemi ja Niemi [1985: 155] ja Karjalainen [1992: 125–129]). Alinan käytössä esimerkiksi verbi *harjoittaa* tarkoitti 'harjaamista' (2;6 *Allu harjoittaa*), *karauttaa* 'karkuun päästämistä' (3;5 *ei karautetah Hutkua* 'ei päästetä Suskua karkuun') ja *niittää* 'nitomista' (5;2 *äiti saanko minä niittää?* 'nittoa'). Myös edellä mainittu adverbi *uuvuksissa* (ks. s. 439) vaikuttaa merkityksensiirtymältä. Lisäksi jotkin Alinan uudisverbeistä ovat samanasuisia aikuiskielen erimerkityksisen verbin kanssa, jolloin semanttisella uudelleentulkinnalla voi olla osuutta niiden

muodostamiseen (esim. 2;7 *äiti valmistautui* 'tuli valmiiksi', 5;8 *äiti minä tässä teeskentelen* 'teen', 2;5 *minä märkänen* 'kastun').

LOPUKSI

Edellä olen esitellyt Alinan ja Matiaksen käyttämiä uudisjohdoksia, jotka olen poiminut epätasaisesti tallennetusta päiväkirja-aineistostani. Nämä muodosteet ovat enimmäkseen olleet tilapäisiä tai lyhytikäisiä, samoin kuin valtaosa Liekonkin (1998: 554) aineiston uudissanoista, mutta muutama johdokset vakiintuivat lasten kieleen ainakin joksikin aikaa. Esimerkiksi väleneennimet *tikutin* ja *puikotin* toistuiivat Alinalla hyvin usein iässä 3;4, samoin adjektiivit *märkänen* ja *puhanen* iässä 2;8–2;9. Verbeistä usein esiintyviä olivat *kaaduttaa* (esimerkit iästä 2;6, 3;7 ja 6;1), *loputtaa* (3;4, 3;5 ja 4;0), *märättää* (2;7, 2;9 ja 4;8) ja *mielittää* (3;8 ja 5;0). Reduplikaatiomuodosteista Alinan käyttöön vakiintui *ipoitse* (4;3, 4;4 ja 4;6, aiemmin 3;7 *ipeitse*). Myös joistakin analogiamuodosteista on useampia esimerkkejä: *haistuu* toistui iässä 3;7, 5;9 ja 6;2 ja *kuumata* iässä 3;8 ja 4;2. Suurin osa aineiston johdoksista on peräisin kielenkehityksen alkupuolelta, kahden ja kolmen vuoden iästä, samoin kuin Liekonkin tutkimuksessa (mts. 552), mutta melkoisen paljon uudismuodosteita on syntynyt sen jälkeenkin. Tuoreimmat uudissanat olen merkinnyt muistiin tätä tekstiä kirjoittaessani.

Vaikka aineistoni uudisjohdoksissa on joitain sanoja, joita on hyvin samantapaisina tallennettu monen lapsen kielestä (kuten Alinan kausatiivit *kaaduttaa* 'kaataa' ja *kuolettaa* 'tappaa' ja Matiaksen johdos *kastettaa* 'kastaa', vrt. Lieko 1998: 563 ja sii-

¹¹ Myös eräät Alinan yhdyssanat ovat selvästi analogisperustaisia, esimerkiksi 4;11 *meiän talo on aika moniskantinen* (vrt. *neliskantinen*), 5;8 *se ei kuulup pihasleikkiin* 'pihaleikkiin' (vrt. *kotisleikkiin*).

nä mainittuihin lähteisiin), on aineistossa myös muista lapsista eroavaa sananmuodostusta. Lasten välillä onkin havaittu paljon yksilöllisiä eroja muun muassa eri johtimien suosimisessa (ks. Lieko 1998: 560 ja siinä mainittuja lähteitä). Omista lapsistani Alina on liikkunut joissain uudisjohdoksissaan omilla linjoillaan, sillä ainakin deminutiivien, frekventatiivien ja reduplikaatiopartikkeleiden käyttö näyttäisi olleen hänellä produktiivisempaa kuin aikaisemmin raportoiduissa tutkimuksissa. Alinalta kokoamissani muistiinpanoissa on myös selvästi enemmän verbijohdoksia kuin Liekon aineistossa: verbijohdoksia on yli puolet, kun taas Liekon aineistossa verbien osuus on vain 27 % (mts. 555). Yksilöllisen variaation taustalla on lasten erilaisuuden lisäksi myös suomen kielen johtomorfologian runsaus ja heterogeenisuus. Suomessa on hyvin paljon erilaisia johdinmorfeemeja, mikä näkyy havainnollisesti vaikkapa Hakulisen (1979: 119–239, 257–302) ja Vesikansan (1978) johdinluetteloista ja heijastaa erilaisia ja eri-ikäisiä johtosysteemejä (ks. esim. Häkkinen 1997: 142). Lisäksi vaikuttavat derivaation murteittaiset erot: eräissä Alinan ja Matiaksenkin johdoksissa näkyy heidän itämurteinen taustansa.

Johtaminen ei ole samalla tavalla säännöllistä kuin taivutus, eivätkä kanta ja johdinsuffiksi ole johtoprosessissa aina selvästi erotettavissa toisistaan. Aikuiskielessäkin syntyy uusia johdoksia siten, että mallina on jokin valmis johdos kokonaisuudessaan, ei selvästi kannaksi ja johtimeksi hahmotuneena, ja silloin kannan ja johtimen rajalla voi tapahtua muutoksia (Räisänen 1979: 173, 176). Lapsenkielessä tällaiset muutokset ovat varmasti vieläkin tavallisempia, ja tuloksena on runsaasti epäsäännöllisiä ja äänteellisesti varioivia johdoksia (esimerkiksi Alinan *katseskelee* 'katselee', *märistyä* 'kastua' ja *kirenellä* 'kiristellä' tai Ma-

tiaksen *päälykkäät* 'päälyys-'), analogioita (kuten Alinan *muukivat* 'ammuvat' tai *haistuu* 'haisee') ja sekreetion tapaan syntyneitä »yhdysjohtimia» (esimerkiksi *injohtimen* variantti *-tin*). Koska lapsen kokemus kielestä on paljon aikuisen kokemusta suppeampi, lapsi myös hahmottaa sanojen ja muotojen välisiä yhteyksiä eri tavoin ja voi siten liittää johdinaineiksia sellaisiin kantoihin, joissa aikuiset eivät niitä käytä (Alinakin käytti esimerkiksi *elejohdinta* sellaisissa kantaverbeissä, joissa se on aikuiskielessä harvinainen).

Lukuun ottamatta Alinan produktiivisimpia ja runsaskäyttöisimpiä johdostyyppisiä ja aineistoni uudisjohdokset näyttävät melko heterogeeniselta joukolta, ja usein kantasanan ja johdoksen suhde jää tavalla tai toisella epäselväksi tai epäsäännölliseksi. Vaikuttaa ilmeiseltä, että derivaatio perustuu lapsenkielessä taivutustakin selvemmin niihin yhteyksiin, joita lapsi huomaa sekä kantasanojen ja johdosten välillä että eri johdosten kesken (vaikutusyhteyksistä yleisesti ks. esim. Paunonen 1983: 59–61 ja lapsenkielessä ks. esim. Räisänen 1975: 262–264 ja Lieko 1998: 561). Näiden morfologis-semanttisten suhteiden ansiosta lapsi voi joskus käyttää jotain yksittäistä muotoa toisen muodon mallina, joskus taas abstrahoida useamman samantyyppisen johdoksen perusteella produktiivisen »säännön». ■

HELKA RIIONHEIMO

Sähköposti:helka.riionheimo@joensuu.fi

LÄHTEET

- HAKULINEN, LAURI 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.
- HÄKKINEN, KAISA 1997: *Mistä sanat tulevat. Suomalaista etymologiaa*. Tietolipas

117. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KARJALAINEN, MERJA 1992: Lapsellisia sanoja. – Heikki Nyyssönen & Leena Kuure (toim.), *Kielen ja kulttuurin omaksuminen* s. 115–130. AFinLA:n vuosikirja 1992. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA.
- KOSKI, MAUNO 1982: *Suomen johto-opin morfologiaa*. Fennistica 4. Turku: Åbo Akademi.
- LAALO, KLAUS 1998: Välikatsaus lapsenkielen varhaismorfologiaan. – *Virittäjä* 102 s. 361–385.
- 2000: Diminutives in Finnish child-directed and child speech: morpho-pragmatic and morphophonemic aspects. – Esitelmä Turun kansainvälisessä lapsenkielen symposiumissa syyskuussa 2000.
- LIEKO, ANNELI 1994: Loppukahdennuksen oppiminen. – *Virittäjä* 98 s. 406–429.
- 1998: Lapsen kielen uudissanat. – *Virittäjä* 102 s. 550–570.
- LÄNSIMÄKI, MAIJA 1987: Suomen verbikan-
taiset *in* : *ime* -johdokset. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 469. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NIEMI, JUSSI – NIEMI, SINIKKA 1985: Suomenkielisen lapsen morfosyntaksin ja sanaston kehityksestä. – *Virittäjä* 89 s. 152–171.
- PAUNONEN, HEIKKI 1983: Allomorfien dynamiikkaa. – Auli Hakulinen & Pentti Leino (toim.), *Nykysuomen rakenne ja kehitys 1. Näkökulmia kielen rakenteisiin* s. 57–85. Tietolipas 93. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RIIONHEIMO, HELKA 2002a: Havaintoja itäsuomalaisen lapsen morfologisista poikkeamista: nominintaivutus. – *Virittäjä* 106 s. 104–113.
- 2002b: Havaintoja itäsuomalaisen lapsen morfologisista poikkeamista: verbintaivutus. – *Virittäjä* 106 s. 259–270.
- RINTALA, PÄIVI 1983: Sananjohdon produktiivisuudesta ja sen rajoituksista. – Auli Hakulinen & Pentti Leino (toim.), *Nykysuomen rakenne ja kehitys 1. Näkökulmia kielen rakenteisiin* s. 96–111. Tietolipas 93. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RÄISÄNEN, ALPO 1975: Havaintoja lastenkielistä. – *Virittäjä* 79 s. 251–266.
- 1979: Segmentaation ongelmasta johto-opissa. – *Virittäjä* 83 s. 167–178.
- 1983: Kantasanan ja johdoksen suhteesta. – Auli Hakulinen & Pentti Leino (toim.), *Nykysuomen rakenne ja kehitys 1. Näkökulmia kielen rakenteisiin* s. 112–137. Tietolipas 93. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1987: Miten uudet *aa, ää* -loppuiset supistumaverbit tulevat nykysuomeen. – *Virittäjä* 91 s. 491–502.
- 1994: Kainuun murteiden *ntA (nti)* -johtimiset teonnimet. – *Sananjalka* 36 s. 45–52.
- SUIHKONEN, PENTTI 1994: *Frekventatiividerivaatio suomen murteissa. Morfologis-fonologista tarkastelua*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 613. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden Seura.
- TOIVAINEN, KIRSTI 1993: Hoivakieli — tutkimuksesta ja suomen murteiden hoivasanastosta. – *Kieliposti* 4/1993 s. 28–31.
- VESIKANSA, JOUKO 1978: *Johdokset*. Nykysuomen oppaita 2. Helsinki: WSOY.